

Tanja Kaučević, Silvija Tomše, ZUDV Dornava

DRUŽENJE OTROK IN MLADOSTNIKOV S TEŽJO IN TEŽKO MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU Z OTROKI DVEH REDNIH MARIBORSKIH OSNOVNIH ŠOL

UVOD

Kadar govorimo oziroma razmišljamo o integraciji, inkluziji ali inovativnejših oblikah in metodah vzgojno-izobraževalnega dela, imamo v mislih predvsem otroke s specifičnimi učnim težavami ter lažjo ali zmerno motnjo v duševnem razvoju. Najpogosteje pozabimo na skupino otrok s težjo ali težko motnjo v duševnem razvoju in drugimi dodatnimi motnjami.

Ti otroci imajo močno okrnjene zaznavne procese, motorične težave in telesne posebnosti ter nizke kognitivne sposobnosti. Vse naštetu močno vpliva na komunikacijo, čustvovanje in socialno vedenje. Zaradi naštetih ovir in zdravstvenega stanja je njihovo vključevanje v redne oblike izobraževanja zelo zahtevno, saj potrebujejo drugačno obliko obravnav in terapij, posebno skrb in nego. Zahtevno je tudi prilagajanje okolja vsem potrebam takšnih otrok. Vendar so tudi oni del naše družbe in imajo pravico biti vključeni v večinsko socialno okolje.

Naši zaposleni in zaposleni dveh mariborskih šol so kljub temu našli primeren način socialne vključitve otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami v njihove programe. Na začetku smo govorili o integraciji med našimi ustanovami, z leti pa se je izkazalo da naša druženja niso le integracija, ampak jih lahko imenujemo inkluzija.

Od leta 2003 naša enota prek rednih inkluzivnih srečanj sodeluje z OŠ borcev za severno mejo Maribor in OŠ Maks Durjava Maribor. V času druženja in ustvarjanja smo opazili povečevanje strpnosti, sprejemanje drugačnosti in povezovanje med udeleženci.

V letošnjem šolskem letu je v inkluzivne dejavnosti vključenih 7 učencev Dnevnega centra, 1. in 2. razred OŠ borcev za severno mejo in učenci od 1. do 8. razreda OŠ Maks Durjava.

Druženja so kreativne in družabne narave, v višjih razredih pa zaradi predmetnega pouka naši učenci sodelujejo pri likovni in glasbeni umetnosti, športni vzgoji ter gospodinjstvu. Učitelji se potrudijo in pripravijo prilagojene učne ure, ki so primerne tudi za naše učence.

V vsakem šolskem letu v prostorih našega centra organiziramo po dve srečanju za vse učence od 1. do 5. razreda, kar je zanje zanimiva izkušnja. Večina se jih prvič sreča z »drugačno« šolo, pripomočki in posebnimi prostori (snoezelen in relaksacijski kabineti). Hkrati pa se učitelji seznanijo z našimi metodami dela.

Celoletno sodelovanju sklenemo s skupno prireditvijo vseh udeleženiš šol.

DNEVNI CENTER MARIBOR

Dnevni center Maribor je enota ZUDV Dornava. Trenutno je vanj vključenih 28 otrok in mladostnikov s težjo ali težko motnjo v duševnem in telesnem razvoju ter dodatnimi motnjami. Izvajamo Prilagojeni program za predšolske otroke in Posebni program vzgoje in izobraževanja.

Glede na zahtevnost in širok spekter potreb, ki jih izkazujejo vsi naši učenci, ter glede na pripravljenost rednih osnovnih šol na integracijo ali inkluzijo je vključenost v posebno izobraževalno institucijo tako rekoč nujna. Hkrati pa vključenost v takšno institucijo poleg pozitivnih učinkov prinaša možnost večje socialne izključenosti. Predvsem pri otrocih in mladostnikih s težjo ali težko motnjo v duševnem in telesnem razvoju ni zagotovljena možnost vključitve v redne programe izobraževanja. Tudi v strokovni literaturi le redko zasledimo tematiko vključevanja opisane populacije. Šolski sistem v Sloveniji določa, da morajo učenci ob dodatni strokovni pomoči dosegati minimalne standarde znanja. Glede na to so vsi naši učenci z motnjo v duševnem razvoju izključeni.

SPECIFIKA OTROK S TEŽJO ALI TEŽKO MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU

Glede na Kriterije za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami (veljavnost od 17. 7. 2015) so:

Otroci s težjo motnjo v duševnem razvoju

Otroci se lahko usposobijo za najenostavnejša opravila. Razumejo enostavna sporočila in navodila ter se ustrezno

odzovejo nanje. Zmorejo sporočati svoje potrebe in želje, pri tem lahko uporabljajo podporno ali nadomestno komunikacijo. Orientirajo se v ožjem okolju, vendar pri tem potrebujejo varstvo in vodenje. Naučene veščine in spretnosti so samo avtomatizirane. Pri skrbi zase potrebujejo pomoč drugih. Pogosto imajo težave v gibanju, druge razvojne motnje in bolezni.

Otroci s težko motnjo v duševnem razvoju

Otroci se lahko usposobijo le za sodelovanje pri posameznih aktivnostih. Razumevanje in upoštevanje navodil je zelo omejeno. Redko razvijejo osnove govora in sporazumevanja. Prav tako sta omejeni zaznavanje in odzivanje na zunanje dražljaje. Potrebujejo stalno nego, varstvo, pomoč in vodenje. Omejeni so v gibanju, večinoma imajo težke dodatne motnje, bolezni in obolenja.« (D. Marinč, F. Burnik, A. Vališer, K. Barbarič, N. Potočnik Dajčman, F. Dretnik, 2015: 7)

Ti otroci so že na zunaj videti drugače. Vrtniki v rednih osnovnih šolah in odrasli, ki jih srečujejo, pri njih najprej opazijo: nenavadno hojo, invalidski voziček, nezmožnost nadzorovanja sline, ne govorijo, ampak se oglašajo z neartikuliranimi glasovi, ki znajo biti tudi glasni in moteči, obrazna mimika je drugačna, pogosto je prisotno agresivno ali avtoagresivno vedenje.

Zaradi vseh naštetih dejavnikov je drugačnost te skupine učencev najtežje sprejeti. Na prehodu se nam še vedno zgodi, da smo deležni začudenih, celo neodobravajočih pogledov. S tega vidika se nam je zdelo pomembno učence naše ustanove približati preostalim učencem in s tem počasi spreminjati morebitne predsodke do otrok in učencev s posebnimi potrebami.

Na tej podlagi je steklo sodelovanje med vrtci in osnovnimi šolami ter našo ustanovo, in sicer v letih, ko je bilo v strokovnih krogih največ razprav o integraciji in inkluziji.

INTEGRACIJA IN INKLUZIJA

Integracija

Ideja o vzgojno-izobraževalni integraciji otrok s posebnimi potrebami je nastala v želji preseči segregirajoče in večkrat diskriminatorne oblike razumevanja oseb oziroma otrok s posebnimi potrebami.

M. Kavkler (2008) poudarja, da gre pri integraciji pogosto samo za namestitev otroka s posebnimi potrebami v večinsko ustanovo, kjer ga skušamo prilagoditi nekemu »povprečju«, da bo lahko dosegal minimalne standarde

znanja in sprejemal informacije iz okolja na ustaljen način, se prilagajal socialnemu okolju, oviram pri gibanju v okolju itd. S tem torej opozori, da kdor ni sposoben doseči minimalnih vzgojno-izobraževalnih dosežkov in se prilagoditi učnemu okolju, ne more nikoli doseči popolne integracije v šolsko okolje.

Tudi Corbett (1999) pravi, da je lahko integriran le tisti otrok, ki se prilagodi zahtevam šole in je zmožen in pripravljen delati tako kot njegovi vrstniki. Po njegovem mnenju to opredeljuje metafora: »Vstopi, če se lahko prilagodiš!«

»Več avtorjev je opisalo tradicionalni integracijski sistem z značilnostmi:

- usmerjenost na učenca
- učenca ocenjujejo specialisti
- poudarek na diagnosticiranju težav in napovedovanju uspešnosti oziroma neuspešnosti
- individualiziran načrt za učenca
- umestitev učenca v določen program in izvajanje načrta.« (Lebarič, Kobal Grum, Kolenc, 2006: 18)

Pogosto se dogaja, da integracija poteka predvsem na papirju in je otrok samo vključen v redno obliko izobraževanja, pri tem pa sam proces ni prilagojen njegovim potrebam in funkcioniranju. Tako le-ta obsedi v razredu z vrstniki brez ustvarjanja pogojev za razvoj vseh njegovih potencialov. Prav zaradi tega se je razvila potreba po ustrežnejšem konceptu vključevanja otrok s posebnimi potrebami, in to je inkluzija.

Inkluzija

M. Kavkler (2015) izpostavi, da gre pri inkluziji še vedno za prilagajanje otroka okolju, razlika glede na integracijo pa je v tem, da se mora tudi okolje prilagajati njemu. Ugotavljamo, kaj je potrebno, da je otrok lahko uspešno vključen in uspešen ter da lahko prispeva k skupnim dosežkom.

Povprečni dosežki torej niso temeljni pogoj za uspešno vključevanje v šolsko in širše socialno okolje.

Corbett (1999) pa poudarja, da gre pri inkluziji v primerjavi z integracijo za popolnejši in drugačen proces, pri katerem podpiramo različne potrebe in sprejemamo posebnosti, ki izhajajo iz razlik v spolu, narodnosti, jezikovni pripadnosti, različnih družbenih statusov in stopnje izobrazbe, ter ne nazadnje tudi posamezne pomanjkljivosti, težave, motnje in bolezni. Inkluzijo opiše z metaforo: »Vstopi, ker spoštujem razlike in ker si lahko tak, kot si.«

Inkluzija torej omogoča vključevanje veliko širše populacije otrok in mladostnikov, med drugimi tudi naših učencev s težjo ali težko motnjo v duševnem in telesnem razvoju ter dodanimi motnjami.

Gre za obliko, kjer vsi sodelujoči: učenec s posebnimi potrebami, sošolci brez težav, učitelji, specialisti in preostali pedagoški delavci z medsebojnim sodelovanjem izpopolnjujejo metode in strategije poučevanja ter soustvarjajo spodbudno učno okolje (Lebarič, Kobal Grum, Kolenc, 2006: 18).

»Značilnosti inkluzivnega modela pa so:

- usmerjenost na razred
- preverjanje metod poučevanja in učenja
- sodelovanje pri reševanju problemov
- strategije za učitelje
- prilagodljivo in pomoč dajajoče razredno okolje.« (Lebarič, Kobal Grum, Kolenc, 2006: 18)

OPIS NEKATERIH VKLJUČENIH UČENCEV IN INKLUZIVNIH SREČANJ

Za opis sva izbrali učence, ki se med seboj razlikujejo po sposobnostih in starosti. Tako najlažje predstaviva raznolikost srečanj in ciljev le-teh.

1. Miha

- *Starost:* 8 let
- *Diagnoza:* desnostranska hemipareza, epilepsija, motnja v duševnem razvoju
- *Posebnosti učenca:*
Miha se je v Dnevni center vključil leta 2013 pri starosti treh let. Bil je izrazito plašen, predvsem v novih situacijah, in močno navezan na starše. Ni se znal zaigrati sam, neprestano je iskal družbo odrasle osebe. Komunikacija je potekala neverbalno. Z leti je napredoval na vseh področjih, šibko pa je ostajalo področje socializacije. Hkrati smo opazili, da kaže interes za otroke, zato smo se odločili, da ga vključimo v inkluzivna druženja. Miha trenutno enkrat tedensko obiskuje OŠ Maks Durjava, od tega je trikrat vključen v 1. razred in enkrat v 2. razred. Učenci 2. razreda so njegovi vrstniki, s katerimi se bo družil do zaključka njihovega osnovnošolskega izobraževanja.
- *Cilji:*
 - Razvoj igre in druženje z vrstniki.
 - Učenje po modelu.
 - Upoštevanje socialnih pravil v skupini.
 - Sledenje navodilom učiteljice v razredu.
 - Razvoj samostojnosti.

• Potek srečanj:

Miha je v pouk vključen dve šolski uri. Učiteljica prilagodi že načrtovane aktivnosti tako, da pri njih lahko sodeluje tudi on. Po navadi sta to uri matematike in slovenskega jezika. V razredu ostane še na malici in v glavnem odmoru, ko se prosto igra z otroki. Pred štirimi leti, ko se je začel vključevati, je bilo potrebno zelo velike spodbude s strani matičnega pedagoga, da se je sploh sprostil in približal učencem. Zaradi spremljajočih težav ni zmozel slediti navodilom učiteljice, ampak je potreboval individualno razlago. Z leti je napredoval do te mere, da spremstvo pedagoga ni več potrebno. Šolo z njim obiskuje naša prostovoljka, ki ga samo spremlja od naše ustanove do šole, tam pa sledi učiteljici tako kot preostali učenci. Pri vstopanju v socialne odnose je postal veliko bolj samostojen in samozavesten.

Miha med šolskim odmorom

2. Matic

- *Starost:* 6 let
- *Diagnoza:* avtizem, spastična diplegija, razvojni zaostanek
- *Posebnosti učenca:*
Glede na diagnozo ima deček velik primanjkljaj na področju sprejemanja senzoričnih dražljajev, predvsem na vizualnem in tipnem področju. Najbolj varno se počuti, kadar dejavnosti potekajo po ustaljeni rutini. Komunikacija poteka neverbalno, občasno uporabi posamezne besede. Ne išče družbe vrstnikov ali odraslih, rad se zaposli z njemu ljubimi aktivnostmi. Sicer je zelo vodljiv in ga lahko hitro pritegnemo tudi k skupinskim dejavnostim, če so te zanj močno motivacijsko sredstvo.
Matic trenutno enkrat mesečno obiskuje 1. razred na OŠ Maks Durjava.

- **Cilji:**
 - Seznanjanje z novimi socialnimi okolji.
 - Sprejemanje nove rutine.
 - Večanje občutka lastne vrednosti ob novih izzivih.
 - Učenje ustreznega odziva na njemu nove, neprijetne situacije, kajti pri nas učence pogosto »obvarujemo« pred dražljaji, za katere vemo, da jih vznemirijo. Hkrati pa se zavedamo, da jim onemogočimo učenje ustreznih reakcij.

- **Potek srečanj:**

Začetna srečanja so zaradi močnih vizualnih dražljajev, ki so bili zanj zelo utrujajoči, potekala krajši čas. Ko je bilo zanj dražljajev preveč, si je najprej zakrival oči, nato pa se je skril k matičnemu pedagogu, kar je bil znak za odhod. Če se pedagog na njegovo željo ni odzval, se je stiska povečala in je začel jokati. Tako smo se tudi mi naučili razumeti njegovo telesno govorico in neverbalna sporočila. Rad ima naloge matematičnega tipa, zato je vključen v pouk matematike. Med srečanji ni kazal interesa za vrstnike, ugotovili pa smo, da se le-ta močno poveča, kadar je v vlogi »učiteljevega asistenta«. Zaradi tega je učiteljica ure prilagodila tako, da je vsaj del ure Matic v takšni vlogi (primer: pri tehtanju mu sošolci nosijo predmete, on pa je tisti, ki jih polaga na tehtnico). Med odmorom sam ne išče družbe, zna pa si poiskati aktivnosti, ki jih ima rad. Pri tem se mu vedno pridruži nekaj učencev, ki se prilagodijo ter mu sledijo pri igri.

Matic z vrstniki pri nas

3. Mihaela

- **Starost:** 17 let
- **Diagnoza:** cerebralna paraliza, slepota, težka motnja v duševnem razvoju
- **Posebnosti učenke:**

Mihaela sedi na invalidskem vozičku in je v glavnem dobro razpoložena. Zaradi slepote ima

rada, da se okoli nje veliko dogaja in je lahko v vlogi poslušalke. S strahom se odzove na nenaden hrup in nenapovedane dotike. Pri aktivnostih ne more samostojno sodelovati, potrebuje fizično pomoč in vodenje.

Mihaela je enkrat mesečno vključena v 7. razred OŠ Maks Durjava.

- **Cilji:**
 - Pridobivanje izkušenj v okolju, kjer je več oseb.
 - Navajanje na drugačne, za njo kompleksnejše slušne dražljaje.
 - Ob dejavnostih pokaže ugodje oziroma neugodje.

- **Potek srečanj:**

Mihaela obiskuje 7 razred. Vključena je v pouk glasbene umetnosti in gospodinjstva. Zaradi gibalne oviranosti in intelektualnih sposobnosti je zanj pouk težko prilagoditi do te mere, da bi lahko aktivno sodelovala. Pogosto so aktivnosti organizirane tako, da vključujejo čim več slušnih in tipnih dražljajev. Rada obiskuje šolo in se pri pouku dobro počuti.

Mihaela v telovadnici

4. Larisa

- **Starost:** 17 let
- **Diagnoza:** težja motnja v duševnem razvoju, mišična distrofija
- **Posebnosti učenke:**

Larisa ima močno odkrenljivo pozornost. Njeno funkcioniranje je v vseh situacijah upočasnjeno. Rada ima družbo vrstnikov, ples in glasbo ter gibalne aktivnosti. Pritegnejo in motivirajo jo vsi avdiovizualni pripomočki. Dobro prepozna slike ter komunicira neverbalno in s kretnjami. Jasno pokaže, kaj želi in česa ne. Pretirano zaupljiva je do tujih ljudi, tudi v telesnem stiku.

Larisa dvakrat mesečno obiskuje 6., 7. in 8. razred OŠ Maks Durjava.

- *Cilji:*
 - Učenje po modelu.
 - Hitrejšo funkcioniranje ob spodbudi vrstnikov.
 - Pridobivanje znanj in izkušenj v običajnem šolskem okolju.
 - Učenje socialnih pravil v skupini.
- *Potek srečanj:*

Glede na naravo pouka na predmetni stopnji obiskuje vzgojna predmeta (gospodinjstvo in športna vzgoja), saj lahko pri teh predmetih aktivno sodeluje z minimalnimi prilagoditvami. Ponujene aktivnosti in spodbuda vrstnikov jo maksimalno aktivirajo. V šolskem okolju postane samostojnejša in bolj samoiniciativna. Larisa je v inkluzijo vključena enajsto leto. Je edina, ki je svoje vrstnike spremljala od 1. do 9. razreda. Zdaj se družijo z mlajšimi generacijami učencev.

Larisa pri gospodinskem pouku

Srečanja pri nas

Srečanja organiziramo tudi v naši ustanovi, in sicer za učence obeh šol. Zaradi težje organizacije na predmetni

stopnji se srečanj dvakrat letno udeležijo le učenci od 1. do 5. razreda, vsi pa sodelujejo pri zaključnem srečanju.

- *Potek srečanj:*

Pripravimo različne socialne igre ter igre, prek katerih lahko izkusijo izzive, s katerimi se srečujejo naši učenci (primer: kaj pomeni izguba vida). Na delavnicah učencem in učiteljem predstavimo naš način dela in prostore naše enote. Teh obiskov se vedno veselijo, najbolj zanimivi se jim zdijo relaksacijski prostori.
- *Cilji:*
 - Seznaniti se z ustanovo, ki vzgaja in izobražuje otroke in mladostnike s posebnimi potrebami.
 - Doživeti in razumeti posebnosti naših otrok.
 - Učiteljem predstaviti prilagoditve in metode dela, ki omogočajo čim večjo aktivno vključenost naših učencev.

Aktivnosti v glasbenem kabinetu

Festival inkluzije

Ob koncu šolskega leta zaključimo druženja s prireditvijo, ki smo jo poimenovali Festival inkluzije. Poteka v organizaciji našega centra, izmenjaje na vseh sodelujočih ustanovah. Prireditev je razdeljena na kulturni del, kjer se predstavijo vsi udeleženci, ter športni in družabni del.

SKLEP

Zavedamo se, da ostaja še veliko možnosti za izboljšanje našega dela, vendar bi na tem mestu želeli poudariti

Slika 6: Festival inkluzije na OŠ Maks Durjava Maribor

dobre strani inkluzije, ki se kažejo tako pri učencih rednih osnovnih šol kot pri učencih Dnevnega centra Maribor ter ne nazadnje pri učiteljih in naših strokovnih delavcih. Otroci so razvili večjo empatijo, potrpežljivost in prilagodljivost. Kot nekaj običajnega so sprejeli drugačen način vedenja in komunikacijo naših učencev. Hkrati pa so naši učenci pridobili možnost, da se preizkusijo v prilagajanju novemu socialnemu okolju, s čimer se sicer ne bi srečali. Ocenjujemo tudi, da učitelji s tem, ko opazujejo naše delo in

odnos do učencev s posebnimi potrebami, tudi sami postajajo samozavestnejši pri poučevanju otrok s specifičnimi učnimi težavami in vzpostavljanju odnosa z njimi. Za nas pa je najbolj dragocena izkušnja opazovati naše učence v bolj raznolikem okolju, ki ni povsem prilagojeno njihovim posebnostim in potrebam.

Kako pa inkluzijo doživljajo učenci mariborskih osnovnih šol?

VIRI IN LITERATURA

Corbett, J. (1999). *Inclusivity and School Culture: the Case of Special Education*. London: Chapman Publishing.

Kavkler, M. (2008). *Opredelitev inkluzivne vzgoje in izobraževanja. Razvoj inkluzivne vzgoje in izobraževanja – izbrana poglavja v pomoč šolskim timom*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Kavkler, M. (2008). *Uresničevanje inkluzivne vzgoje in izobraževanja v šolski praksi. Razvoj inkluzivne vzgoje in izobraževanja – izbrana poglavja v pomoč šolskim timom*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Merljak, S. (2015). *Inkluzija ni le za otroke s posebnimi potrebami. Pri nas vsi neradi hodijo v šolo. Delo, Sobotna priloga*. Pridobljeno s: <http://www.delo.si/sobotna/inkluzija-ni-le-za-otroke-s-posebnimi-potrebami-pri-nas-vsi-neradi-hodijo-v-solo.html>.

Otroci s posebnimi potrebami, integracija in inkluzija. V: Založnik, B. (ur). (2006). Nova Gorica: Educa, Melior.

Upoštevanje drugačnosti – korak k šoli enakih možnosti. V: Medveš, Z. in Resman, M. (ur). (2006). Ljubljana: Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije.

Uresničevanje integracije v praksi. V: Destovnik, K. (ur). (1997). Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije, Skupnost organizacij za usposabljanje Slovenije, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami /ZUOPPI/ (2013). Uradni list RS, št. 58/2011. http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_predsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/izobrazevanje_otrok_s_posebnimi_potrebami/zakonodaja/ (dostopno 22. 7. 2011).